

МАКТАБ ВА ЛИЦЕЙ ЎҚУВ ҚЎЛЛАНМАЛАРИДА ГРАММАТИК МАВЗУЛАРНИНГ ТАҲЛИЛИ

ЮНУСОВА ОЙЖАМОЛ

ўқитувчи, ТДШУ

Аннотация. Ушбу мақола Тошкент шаҳридаги ҳиндий тилига ихтисослашган мактаб ва лицейлар учун ёзилган ўқув қўлланмалардаги грамматик мавзуларнинг таҳлиliga бағишланган.

Ўзбекистон ва Ҳиндистон ўртасидаги дўстона алоқалар кенг миқёсда ривожланиб бораётган бир пайтда, биз ҳиндий тили ўқитувчилари ҳам шу муносабатларнинг ривожланишига ўз ҳиссамизни қўшишимиз керак. Икки мамлакат ўртасида илм-фан йўналишида ҳамкорликнинг йўлга қўйилиши ёшларимиз учун ҳиндий тилини юқори савияда ўрганишни талаб қилади. Охирги йигирма йил давомида мактаб ва лицей ўқувчилари учун бирорта дарслик яратилмаганлиги ачинарли ҳол, албатта. Ушбу мақолада мактаб-лицей ўқитувчиларига мақола муаллифи томонидан тайёрланган ўқув қўлланмаларни ўрганиб чиқиш ва шарқшунослик университети ҳиндий тили ўқитувчилари раҳбарлигида янги ўқув қўлланмалар яратиш масаласи қўйилди.

Мақолада мактаб ва лицей ўқувчилари томонидан ҳиндий тилини ўрганиш босқичма-босқич ёритилган. 5-синф ўқувчилари учун мўлжалланган дарслик ҳиндий тили фонетикаси, ёзув тизими ва грамматикаси бўйича ўрганиш учун бошланғич мавзулар берилган. Ўқувчиларни ҳиндий тилига қизиқтириш мақсадида турли хил машқлар ва расмлар берилган, бу эса ўқувчининг ҳиндий тилини ўрганиш жараёнида фаоллигини оширишига ёрдам беради.

Лицей ўқувчиларига мўлжалланган ўқув қўлланмаларда эса ҳиндий тили бўйича фонетик ва грамматик манбалар батафсилроқ берилган; турли мавзулар, яъни Ҳиндистон географияси, тарихи, ижтимоий ҳаёти, машҳур давлат арбоблари, миллий байрамлари, грамматик жадваллар, ҳар бир матннинг лугати, оғзаки ва ёзма машқлар, тестлар ўқувчиларнинг ҳиндий тилини ўрганиш бўйича билимини оширади.

Таянч сўз ва иборалар: содда орт кўмакчилар, орт категорияси, жинс категорияси, кучайтирув юкламалари, мураккаб орт кўмакчилар, тугал сифатдош, Ганди, Тагор, Неру, Шастри.

Аннотация. Данная статья посвящена анализу грамматических тем в учебных пособиях, написанные для специализированной школы по языку хинди и лица восточных языков при ТашГУВ. Дружественные отношения между Узбекистаном и Индией развиваются плодотворно и мы, учителя языка хинди, тоже должны внести свой вклад в развитие этих отношений. Налаживание научного сотрудничества между двумя странами, требует высокого уровня изучения хинди для нашей молодежи.

К сожалению, за последние двадцать лет не создавались учебники по языку хинди школьникам и учащимся лицеям. В этой статье, учителям школы и лицеев было предложено ознакомиться с учебными пособиями, подготовленными автором статьи, и поставлена задача создать новые учебники под руководством учителей хинди университета Востоковедения.

В статье описывается поэтапное изучение языка хинди школьниками младших и старших классов. Учебник для 5-х классов включает в себя вводные темы по фонетике, орфографии и грамматике языка хинди. Предлагаются различные упражнения и картинки, чтобы заинтересовать учащихся к изучению этого языка, также помогает повысить активность учащихся в процессе изучения языка.

Учебные пособия для старшеклассников содержат более подробные фонетические и грамматические источники на хинди; даны различные темы, а именно по географии, истории, тексты, рассказывающие об известных индийских государственных деятелях, о национальных праздниках Индии, грамматические таблицы, словари каждого текста (или поурочные), устные и письменные упражнения, выполнение тестов увеличивает знания по языку хинди.

Опорные слова и выражения: простые послелоги, существительное, категория рода, усиленные частицы, сложные послелоги, причастие совершенного вида, Ганди, Тагор, Шастри.

Abstract. This article is devoted to the analysis of grammatical topics in textbooks written for a specialized school of the Hindi language and a lyceum of oriental languages at the Tashkent State University. Friendly relations between Uzbekistan and India develops fruitfully and we, the Hindi language teachers, should also contribute to the development of these relations. The establishment of scientific cooperation between the two countries requires a high level of Hindi learning for our youth.

Unfortunately, over the past twenty years, textbooks on the Hindi language for schoolchildren and students of lyceums have not been created. In this article, teachers of the school and lyceum were suggested to familiarize themselves with the teaching aids prepared by the author of the article, and the task was to create new textbooks under the guidance of teachers of the Hindi at University of Oriental Studies.

The article describes the step-by-step study of Hindi by elementary and senior schoolchildren. The 5th grade textbook includes introductory topics in Hindi phonetics, spelling and grammar. Various exercises and pictures are offered to keep students interested in learning Hindi, and helps to increase student activity in the language learning process.

Textbooks for high school students contain more detailed phonetic and grammatical sources in Hindi; various topics are given, namely geography, history, texts telling about famous Indian statesmen, about the national holidays of India, grammar tables, dictionaries of each text (or lesson), oral and written exercises, performing tests increases knowledge of the Hindi language.

Keywords and expressions: simple postpositions, none, emphatic particles, complex postpositions, perfective participles, Gandhi, Tagor, Nehru, Shastri.

Кириш. Ўзбекистон ва Ҳиндистон ўртасидаги дўстона муносабатлар кўп асрлик тарихга эгадир. Ўзбек ва ҳинд халқи ўртасидаги илмий ва маданий алоқалар доим ривожланиб келган. XI асрнинг буюк олими Беруний ҳам ҳинд ва санскрит тилларини ўрганган. Абу Райҳон Беруний астрономия, математика, география, минералогия фанлари бўйича қомуший асарлар яратиш билан бирга ҳинд халқининг яшаш тарзи, маданияти ва урф-одатларини ҳам ўрганди. Ҳиндистон сафаридан олдин ҳиндий тилини ўрганди. Беруний Ҳиндистонда “Санкҳи” ва “Ёгасутра Патанджал” асарларини санскрит тилидан араб тилига ва Птоломейнинг “Евклид ва Алмагеси” асарини санскрит тилига таржима қилди. Беруний Ҳиндистонда бир неча йил яшаб ва ижод қилган даврида “Ҳиндистон” номли катта энциклопедик жаҳоншумул асарини яратди. Бу асар нафақат Ҳиндистон, Ўрта Осиёда, балки бутун дунёда машҳур бўлди, араб, форс ва ғарб тилларига ҳам таржима қилинди. Ўзбек китобхонлари асрлар мобайнида бу китобни ўқиб, ҳинд диёри билан танишди ва ҳинд тилига бўлган қизиқиши ортди.

Икки давлат ўртасидаги савдо-сотиқ ва дипломатик алоқалар Бобурийлар даврида яна ҳам ривожланди. Бобурийлар саройининг элчилари Бухоро, Самарқанд ва Хоразмда фаолият юритишган бўлса, ўзбек элчилари ва илм-фан вакиллари ҳам Ҳиндистонда ўз фаолиятларини олиб боришди. Ҳинд савдогарлари Бухоро, Самарқанд, Хива, Қўқон шаҳарларида савдо қилишарди. Бу алоқалар икки халқнинг дўстона муносабатларини шакллантиришга катта ҳисса қўшди. Бобурийлар салтанати уч аср давомида дипломатик алоқаларни ривожлантирди.

Ҳозирги кунда Ҳиндистон жаҳондаги ривожланган мамлакатлардан бири ҳисобланади. Сўнги йигирма йил мобайнида бу мамлакат турли соҳаларда етакчи ўринда туришини биламиз. Айниқса, малакали мутахассислар тайёрлашда олий таълимнинг аҳамияти катта. Дунёдаги кўпгина мамлакатнинг ёшлари Ҳиндистоннинг нуфузли олийгоҳларида таълим олишади. Жумладан, Олмазор академик лицейининг ўнлаб битирувчилари Ҳиндистоннинг Деҳли ва Пуна университетларининг коллежларида бакалавр даражасидаги турли хил

йўналишларида таълим олишди. Ҳозирги пайтда ҳам кўплаб ўзбек ёшлари Ҳиндистонга бўлган қизиқишларини ҳинд тили, ҳинд адабиётини ўрганиш орқали амалга оширомоқда. Ва албатта, ёшларнинг бу интилишлари келажакда малакали таржимонлар ва етук мутахассис бўлишларига замин яратади.

Давлатимиз раҳбарлари томонидан таълим тизимини тубдан яхшилаш соҳасида кўплаб чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Президентимиз тадбирларда ёшлар билан учрашган вақтида уларнинг қайси соҳада ўқишдан қатъи назар саводхон ва ўз касбининг етук мутахассиси бўлишлари учун билим олишларини доим таъкидлайди. Ўз навбатида биз ўқитувчиларга ҳам ўқувчилар ва талабалар учун янги типдаги дарсликлар, ўқув қўлланмалар яратиш вазифаси қўйилган.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил апрел ойидаги ИД-2998 Қарорига кўра Тошкент шаҳар Олмазор туманидаги Лал Баҳодир Шастри номидаги ҳинд тилини чуқурлаштириб ўқитишга ихтисослаштирилган мактабни ташкил этиш тўғрисида қуйидаги вазифалар белгилаб берилди: ушбу мактабда умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандартлари асосида замонавий ахборот ва педагогик технологиялардан кенг фойдаланган ҳолда чет тилларини, айниқса ҳинд тилини чуқур ўқитилишини ташкил этиш;

ўқувчиларни ҳинд тилини билиш даражасини тасдиқловчи миллий ва халқаро эътироф этилган сертификатлар олишга тайёрлаш;

ихтисослаштирилган мактабни ҳинд тили йўналишида юқори малакали педагог кадрлар билан таъминлаш, ўқув-тарбия жараёнини халқаро андозалар асосида ташкил этиш мақсадида Тошкент давлат шарқшунослик институти ва Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети профессор-ўқитувчиларини жалб этиш.²

Вазирлар Маҳкамасининг мазкур қароридан келиб чиқиб ушбу мактабнинг 5-синф ўқувчилари учун янги типдаги ҳинд тилидан ўқув қўлланма тайёрланди.

Тошкент шаҳарида Л.Б.Шастри номи 24-мактаб ҳамда Юнусобод лицейида ҳиндий тили ўқитилади. Олмазор туманидаги Л.Б.Шастри номи 24-мактабда ҳиндий тили 1956-йилдан бери ўқитиб келинади. Бу мактаб ўқувчилари учун ҳиндий тилидаги дарсликлар олийгоҳ ва мактабнинг етакчи ўқитувчилари томонидан 1960 – 1994 йиллар мобайнида яратилди. Кўп йиллар давомида 5-8-синфлар учун ёзилган ҳиндий тили хрестоматияси, шунингдек Ҳиндистон элчихонаси ва Ҳиндистон маданият маркази томонидан тақдим этилган ўқув қўлланмаларидан фойдаланиб келинди.

Мақсад ва вазифалар: 2019 йилда мактабнинг 5-синф ўқувчилари учун ўқув қўлланма тайёрланди. Бу китобни яратишдан мақсад -замонавий педтехнологиялар ва ўқитишнинг янги услубларидан фойдаланиб, ўқувчиларга ҳиндий тилининг бошланғич босқичини ўргатиш, уларнинг билим ва кўникмаларини шакллантиришдир.

Ўқув қўлланма 50 дарсдан иборат бўлиб, ҳар бир дарсда бтадан 8 тагача турли хил мавзудаги машқлар, кичик ҳажмдаги матнлар, янги сўз ва ибораларнинг луғати берилган.

Мактаб ўқувчиларига мўлжалланган бу ўқув қўлланма аввалги дарсликлардан фарқли равишда оғзаки ва ёзма машқларнинг кўплиги, турли мавзудаги матнларнинг мавжудлиги, айниқса, грамматик мавзуларни ўзлаштиришда турли хил усуллар қўлланилди. Болаларни ҳиндий тилига қизиқтириш, янги лексик бирликларни ўрганиш, ёдлаб олиш учун турли ўйин шаклидаги жадваллар берилди. Оғзаки нутқни бойитиш ва лексик захирани кўпайтириш мақсадида берилган матнлар 300 дан ортиқ сўзларни ўз ичига олади ва улар

мактаб, оила, бизнинг уйимиз каби мавзулардан таркиб топган. Дарс ўтиш жараёнида асосий эътиборни ўқувчиларда грамматик материални чуқур ўзлаштириш, оғзаки ва ёзма нутқ кўникмаларини ривожлантиришга қаратилган. Саволларга жавоб ёзиш машқлари, ҳиндий тилидан ўзбек тилига ва ўзбек тилидан ҳиндий тилига таржима машқлари ва берилган луғат ёрдамида ўқувчининг таржима қилиш кўникмаси шаклланади. Ҳиндий тили алифбоси ҳарфларини ўзлаштириб олиш учун турли постерлар, расмлар ва видеофильмлардан фойдаланиш ва топишмоқ тарзидаги қизиқарли вазифалар билан машғулотларни ўтказиш самарали натижалар беради. Кичик ёшдаги ўқувчилар учун чет тилларини ўрганиш китобларида айнан шундай тарзда хорижий тил ўрганиш мақсади қўйилган. Ҳиндий тили 5-синф ўқув қўлланмасида ҳам янги инновацион услублардан, ҳиндий тилида видео-аудиотасмалар, презентацияларни намойиш этиш билан ўқувчининг фаоллигини ошириш кўзда тутилган. Ҳиндий тили фонетикаси қонуниятларини яхши ўзлаштириш учун ўқув видеофильмлардан фойдаланиш ҳамда фонетик машқларни бажариш орқали ўқувчиларнинг нафақат ёзиш кўникмалари, балки сўзларни тўғри талаффуз қилиш ва ифодали ўқиш бўйича ҳам билимлари шаклланади. Дарс жараёнида намуна сифатида бир неча хил машқлар берилган. Бу машқлар ўқувчиларнинг сўзни тўғри ёзиш орқали уларни ёддан билиши ҳамда сўз бойлигини оширади. Энг кўп балл тўплаган ўқувчи аъло баҳо олади, бундай рағбат ўқувчининг дарс жараёнида фаол бўлишига замин яратади. Қуйида биз ўқувчиларнинг билим кўникмаларини оширувчи машқлардан намуналар келтирамыз.

Ўқувчилар нуқталар ўрнига мос ҳарфни қўйиб ёзиш машқлари асосида унли ва ундош ҳарфларни эслаб қолади ва тўғри ёзади. Ҳиндий тили ёзув тизими ва орфографик қоидаларини ўзлаштириш ёзма машқларни бажариш орқали амалга оширилади.

Идрок харитасига янги сўзларни ёзиш мусобақаси янги сўзларни тўғри ёзиш ҳиндий тилида тўғри жумла тузиш кўникмасини шакллантиради.

Ҳиндий тилидаги отларнинг икки жинсга бўлиниши жиҳатидан ўзбек тилидан фарқ қилади. Ҳиндий тилида отларнинг икки жинсга, яъни музаккар ва муаннасга бўлиниши ўқувчиларда бир оз қийинчилик туғдиради. Бунинг учун ўқитувчи ҳар бир дарсда отларнинг музаккар ва муаннас жинсига оидлигини ёздириб бориши муҳим ҳисобланади. Сўзларнинг жинси билан ёдлаб олмаслик жумлаларни нотўғри тузишга олиб келади. Айниқса, отларнинг кўплик шаклини яшаш қоидаларини яхши ўзлаштирмаслик грамматик хатоларга сабаб бўлади. Бунинг учун янги сўзларнинг жинс кўрсаткичи билан ёдлаш ва кўплик шаклини яшаш мавзуси бўйича машқлар бажариш тавсия қилинади. Ўқувчиларнинг мустақил равишда жумлалар тузишдан олдин грамматик қоидаларни яхши ўзлаштириб олгандан сўнг содда машқлар бажариши мақсадга мувофиқдир. Ўқитувчи сўзларни музаккар ва муаннас жинсларига ажратиш жадвални тўлдириш машқини назорат қилади.

बेग, खिड़की, दरवाज़ा, अलमारी, फूल, तख़्ता, पुस्तक, चित्र, कापी, झंडा, पेंसिल, फल।

Сўзлар	Музаккар жинси		Муаннас жинси	
Намуна	Бирлик	Кўплик	Бирлик	Кўплик
хона	कमरा	कमरे		
стол			मेज़	मेज़ें

Ҳиндий тилида келишиқ қўшимчалари-орт қўмакчиларни тўғри қўллаш ҳам катта аҳамиятга эгадир. Кўпинча ўқувчилар орт қўмакчилар билан машқлар бажаришда ва жумлаларни таржима қилишда хатоликлар қилишади. Бунинг олдини олиш учун ўқитувчи орт қўмакчилар ҳақидаги қоидаларни мунтазам эслатиб туриши ва орт қўмакчилар билан кўпроқ машқлар бажаришни назорат қилиши керак. Ҳиндий тилида жумлалар тузишда қў орт қўмакчисининг шаклларига доир машқларни бажариш ўқувчиларнинг грамматик мавзунни ўзлаштириш бўйича билим ва кўникмаларини шакллантиради.

का	के	की
का орт қўмакчисининг музаккар жинсидаги бирлик шакли	का орт қўмакчисининг музаккар жинсидаги кўплик шакли	का орт қўмакчисининг муаннас жинсидаги бирлик шаклининг кўплик шаклига мос тушади
अहमद का बेग सईद का समाचार-पत्र दिलबर का घर भाई का रबड़ कमरे का दरवाज़ा	आज़ाद के दो भाई सईद के साथी कमोल के बेग नादिरा के तीन गिलास कमरे के दरवाज़े	सईद की पुस्तक - सईद की पुस्तकें अनवर की ऐनक - अनवर की ऐनकें ज़मीरा की सहेली - ज़मीरा की सहेलियाँ पाठशाला की कक्षा- पाठशाला की कक्षाएँ कमरे की खिड़की - कमरे की खिड़कियाँ

Мактаб, ўқув қуроллари, оила аъзолари, дўстлари ва касбларга оид жумлалар туздириш, шу мавзуларни гапириб бера олиш ва савол-жавоб машқларини бажариш ўқувчиларнинг оғзаки нутқ фаолиятини ўстиришга ёрдам беради.

ये कौन हैं ? उनके बारे में बताओ ।

Янги сўзларнинг мунтазам равишда ўзлаштирилиши ўқувчиларнинг лексик захирасини кўпайтиришда муҳим аҳамиятга эга. Қуйидаги намунада касбга оид луғат асосида диалоглар тузиш вазифасини бажариш тавсия қилинади.

ишчи	मज़दूर
деҳқон	किसान
ҳамшира	नर्स
сотувчи	बेचनेवाला
ошпаз	बावरची
адвокат	वकील
посбон	पुलिसवाला
ҳунарманд	कारीगर
тикувчи	दरज़ी
журналист	पत्रकार
қурувчи	निरमाता
темирчи	लोहार

Натижа: Олийгоҳларга талабаларни тайёрлаш мақсадида ҳиндий тилидан янги ўқув қўлланмалар тайёрланди. Жумладан, лицей ўқувчилари учун ҳиндий тили ўқув қўлланмасининг биринчи нашри 2010 йилда чоп этилди, тўлдирилган ва ўзгартиришлар киритилган

иккинчи наشري 2017 йилда қайта тайёрланиб, чоп этилди. Қўлланмага янги мавзулар киритилди, янги инновацион усуллардан намуналар берилди. Биринчи босқич ўқув дастурига биноан ушбу ўқув қўлланмада фонетик ва грамматик мавзулар, Ҳиндистон адабиёти, маданиятига оид 1200 дан ортиқ сўз ва ибораларнинг ўзлаштирилишига эътибор берилди. Шунингдек, ҳиндий тилида матнларни ўқиш, ўз фикрини ёзма ва оғзаки баён қилиш, икки тилга таржима қилиш, гапириш кўникмаларини ривожлантириш кўзда тутилди. Бундан ташқари ҳиндий тилида қўшимча адабиётлар ўқиш, назорат ишлари, мустақил ишлар ҳам ҳисобга олинди. Биринчи босқич ўқув қўлланмаси мактаб учун тайёрланган дарсликдан ҳажми жиҳатидан, мавзуларнинг хилма-хиллиги, айниқса грамматик мавзулар, машқлар ва матн луғатининг кўплиги билан фарқ қилади. Қўлланманинг “Фонетика ва ёзув” бўлимида ҳиндий тилидаги унли ва ундош товушларнинг талаффузи ҳамда ёзилиш қоидалари берилган. Бу бўлимда транскрипция, фонетик қоидалар ва машқлар берилган бўлиб, у етти даражадан иборат. Фонетик машқларни бажариш жараёнида ўқувчилар ҳиндий тили алифбоси, чўзиқ ва узун унлилар, ундошларнинг турлари, уларнинг қўшиб ёзилиш қоидалари ҳамда тўғри талаффуз бўйича тушунчага эга бўлишади. Намунадаги машқда соф ва нафасли ундошларнинг ёзувда ва талаффузидаги фарқларни англаш учун мисоллар берилган.

ат- ātḥ	अत-आठ	пал-пҳал	पल-फल
кўнā - кхўнā	कोना-खोना	дўл- дхўл	दोल-धोल
кāt-кхāt	काट-खाट	тānā - тхānā	ताना-थाना
гўрī - гхўрī	गोरी-घोरी	сāt - сātḥ	सात-साथ
бāg - бāgḥ	बाग-बाघ	дўнā - дхўнā	दोना-धोना
чўр - чхўṛ	चोर-छोड़	пал - пҳал	पल-फल
чўтī - чхў`ти	चोटी-छोटी	жаг - жхaг	जग-झग
пīt - пītḥ	पीत-पीठ	сātḥ-сātḥ	साथ-साठ

“Грамматика” бўлимида ҳиндий тили морфологиясига оид мавзулар ўргатилади. Ҳиндий тилидаги от категорияси, отларнинг икки жинсга бўлиниши ва орт кўмакчиларнинг ясалиши ва қўлланилиши ўзбек тилидан тубдан фарқ қилади. Уларни билиш учун грамматик қоидаларни ўзлаштириш талаб қилинади. Ўқувчилар машқларни бажариш орқали мавзуларни ўрганиб боришади. Грамматик қоидалар презентация усулида, яъни слайдлар ёрдамида мустаҳкамланади. Ўқувчилар ҳам мустақил равишда мавзулар бўйича презентация тақдиротларини дарс жараёнида намойиш қилишади.

Ўқув қўлланманинг биринчи қисмида ҳиндий тилидаги олмошлар, санок, тартиб ва жамловчи сонлар, сифат, сифат даражалари, кучайтирув юкламалари ва феъл замонлари берилган бўлиб, “Оддий ҳозирги замон феъли”, “Оддий ўтган замон феъли”, “Оддий келаси замон феъли” каби феъл замонларини ўзлаштириш ўқув дастурига кўра берилган. Ўрганилган грамматик мавзудан кейин назорат ишлари бажарилиб, ўқувчиларнинг билим савиялари таҳлил қилинади. Грамматик мавзуларни чуқур ўзлаштирган ўқувчиларнинг ҳиндий тили бўйича билим кўникмалари ошади. Қуйида турли усуллардаги грамматик машқлардан намуналар берилди.

Ўқув қўлланманинг II қисми 2017 йилда шарқшунослик институти қошидаги академик лицейларнинг ўқув дастурига асосланиб тузилди. Ўқув қўлланмада ҳиндий тили феъл замонлари, тугал содда сифатдош, истак майли, тугал замон феъллари, қўшма феъллар каби мавзулар берилган. Матнлар бўйича берилган луғат ва лексик машқлар эса ўқувчиларнинг сўз бойлиги, лексик захирасини оширишга ҳамда ҳиндий тилида жумлалар туза олиш кўникмаларини ривожлантиришга хизмат қилади. Қўлланмада синтаксисга оид мавзулардан қўшма гапларнинг ясалиши ва уларнинг қўлланишига оид машқлар ва топшириқлар ҳам берилган. Шунингдек, қўлланмада Ҳиндистонда чоп этилган ҳиндий тили китобларидан ҳам фойдаланилди. Жумладан, Рампрасад Мишрнинг “Диллинама”, Бразжишор Прасад Сингхнинг “Ҳиндий тили грамматикаси”, Лила Мажумдарнинг “Бизнинг дарёларимиз қиссаси” номли асаридан намуналар берилди.

Идрок харитаси услуби: қўшма феъллар ўқувчилар томонидан айтилади ва ўқитувчи томонидан эса доскада мисоллар ёзилади.

Ўқув қўлланмадаги мавзуларни ўзлаштириш самарадорлигини ошириш мақсадида дарс мобайнида турли хил ўқув-техника воситаларидан, янги педтехнология услубларидан ва қўшимча адабиётлардан фойдаланиш тавсия этилди. Ҳиндистон тарихи, географияси, адабиёти, санъати, маданияти, иқтисодий ва сиёсий ҳаётини ёритиб берувчи адабиётлар, аудио-видеокассеталар, дисклардан фойдаланиш мақсадга мувофиқ. Ҳозирги вақтда ўқитиш жараёнида бир қатор ўзгаришлар, янги услублар қўлланилди. Бир қатор янги мавзулар, матнлар, машқлар, тестлар асосида ҳиндий тили гуруҳлари учун янги дарслик тузилди. Ўқувчиларнинг ҳиндий тилига бўлган қизиқишларини ошириш мақсадида турли ўқитиш услублари тавсия қилинди. Тушунчалар таҳлили усули бўйича қуйидаги машқни бажариш берилган. Машқ топшириғига кўра касблар ҳақида гапириб берилади ва жумлаларни ҳиндий тилига таржима қилинади.

Ўқувчилар Ҳиндистон географияси, тарихи, миллий байрамлари ҳақида ёзилган матнларни ўқиб ўрганишади. Ҳиндистон штатлари, йирик шаҳарлари, саноати, фойдали қазилмалари билан боғлиқ луғат ҳам ўзлаштирилади. Шунингдек, Ҳиндистон тарихига оид матнларда Маҳатма Ганди, Жавоҳарлал Неру ва Лал Баҳодир Шастри каби машҳур давлат арбоблари, уларнинг ҳаёти ва фаолияти ҳақидаги матнларни ўқишади, видеофильмлар кўриб ҳиндий тилида гапириб беришади. Ҳиндистон Республикасининг илк Президентлари ва Бош вазирлари ҳақидаги маълумотларни ҳам ўрганишади. Жавоҳарлал Неру таржимаи ҳоли ва фаолияти ҳақидаги презентацияни ўқувчилар ҳиндий тилида тақдимот этишади. Бундай мавзулар мустақил иш вазифалари таркибига киритилган.

Хулоса. “Мактаб ва лицей ўқув қўлланмаларида грамматик мавзуларнинг ёритилиши” мақоласида мактаб ва лицей ўқувчилари учун ёзилган ўқув қўлланмаларда ҳиндий тили грамматикасига оид мавзуларнинг қисқача баёни билан танишиб чиқилди. Кўп йиллардан бери мактаб ва лицейлар учун янги услубдаги ўқув қўлланмалар яратилмади. Албатта, бу борада ўқув қўлланмалар камчиликлардан холи эмас. Бу борада ўқитувчиларнинг фикр-мулоҳазаларни билиш муҳимдир. Мактаб ҳиндий тили ўқитувчилари олдида 6-9 - синфлар учун янги дарсликлар яратиш вазифаси турибди. Ҳолбуки, ўқувчиларнинг ҳиндий тилини яхши ўзлаштиришлари учун ҳиндий тилидан грамматик мавзуларни дарсликларда бериш керак. Демак, мактаб ва лицей ҳиндий тили ўқитувчилари янги дарсликлар ва ўқув қўлланмаларни ТДШУнинг ҳиндий тили ўқитувчилари раҳбарлигида ўзаро ҳамкорликда яратишга маъсулият билан қарашлари лозим.